

ESKİ TARİŞMALARDA TARAF DEĞİŞTİRMEK

AHMET ATEŞ

**1. TEK BİÇİMLİLİK OLARAK GENELLEŞTİRMENİN VE
SOYUTLAMACI İNDİRGE MECİLİĞİN YAYILMASI**

9

2. GİZİN, GİZLİLİĞİN VARLIKLILIĞI SORUNU

27

**3. ANAMALCILIĞIN ÖZ BİLİMİ İKTİSATTA
BAZI ÖNCÜL TARTIŞMALAR**

39

4. ROSA VE USTALARIN İŞLERİ

77

**5. MARX'IN UZAKTAN ÇARLIK DÜŞMANLIĞINDAN
YAKINDAN RUSYA YANDAŞLIĞINA YOL**

115

**6. ROSA'NIN YAZGICILIĞI, TARİHSEL CİLİĞİ EYLEMLERİYLE
KARŞI KARŞIYA**

123

7. ROSA İLE MARX BİRLİKTE MARKSÇILARA KARŞI

129

**8. RUSYA'DA ÇOĞUNLUKÇULARIN —BOLŞEVİK— ROSA'YI
ES GEÇME NİYETLERİ**

139

9. ROSA VE ULUSÇULUK KARŞITLIĞI

157

10. ROSA'NIN MARX'I, ARASATTA KALAN ARDILLAR

187

11. YENİDEN DAVID HARVEY, ROSA'YLA UZLAŞMA MI?

219

12. SONUÇ OLMAYAN KISA BİR ÖZET

253

1. Tekbiçimlilik Olarak Genelliğin ve Soyutlamacı İndirgemeciliğin Yayılması

“II. Enternasyonal’in mekanik basitliğine karşı bu “goşist” tepki hareketini Lenin’in hangi terimlerle yargıladığını biliyoruz: Onun teorik masallarını, politik taktiğini mahkum eder (krş. “Sol” Komünizm...) ama örneğin Rosa Luxemburg’un ve Gramsci’nin özgün olarak devrimci öğeler içerdiğinin farkındadır. Tüm bu geçmişi bir gün aydınlatmak gerekecek. Bu tarihsel ve teorik inceleme, zamanımızda bile gerçek kişileri hayaletlerden iyice ayırabilmek açısından bizim için vazgeçilmezdir, ve eğer II. Enternasyonalizm’in mekanikçiliğine ve kaderciliğine karşı tepkinin, tarihin önlerine sunduğu devrimi nihayet yapsınlar diye insanların bilincine ve iradesine bir çağrı biçimine bürünmek zorunda kaldığı bir dönemde mücadelenin karmaşaları içinde yürütülen eleştirinin sonuçlarını tartışma götürmez bir zemine oturtmak istiyorsak da bu inceleme yine gereklidir.”

(Althusser, Kapital’in Konusu, Kapital’i Okumak içinde s. 338)

Anlatmaya bir yerden bir zamandan başlayacağım. Artık ne denk gelirse! Bu geçmiş zamanın ve şimdinin var, geçerli ve işleyen insan anlağının her şeye bir kök, bir ilk başlangıç önvarsayımıyla benzeyen bir başlangıçla ya da sonsuzlukta bengilikte bir son noktayla değil. İlle de dilin içinde kalıp dillendirirsem Deleuzecü “ortadan başlamak” kavramı oldukça yakın bir tavır olur belki de duyumsadığımı, sezinlediğimi, düşündüğümü anlatmaya başlamak için.

Sanırım ortadan başlamak denilince, yine dilin ya da egemenlerin baskın kıldığı bir ortakduyu, sağduyu dolayısıyla ortakus içinde kalıyoruz. İlkönce bir başlangı-

cın ön varsayılması, sonra bu başlangıcın bir devinim içinde, ardı ardına dizili evreleriyle ortaya doğru yönelimi, sonra da kişiye göre değişen bir sona ya da sonsuzluğa doğru gidişi benimseme. Yazgısal bir erek (Aristocu telos) ya da özsel, doğal bir zorunlu yönelme ve sonlanış (Stoacı yazgıcılıktan dinbilgisel sonsuz bir evrenötesici yaşam). Bu da günümüzde okuyup yazan bir kesimin, üniversitelerde felsefe bölümleri dersveren/müderislerinin, sanatçıların, gösterişli bir yaşamları olanlarınstoacıları durmadan türkçeye çevirip el üstünde tutmalarının nereye çıktığı, nereden geldiği sorunsalını da ortaya koyar. Stoacılık ya da sundurmacılık elbette tek bir kümede toplanacak bir şey hiç olmadı. İki bin beşyüz yıllık bir geçmişi bir kavramın içine sığdırmaya çalışan zavallı bir anlayış. Adı stoacılık olmasa da günümüzde bile etkin olan sundurmacı bezekler, önvarsayımlar, önbenimseyişler, önsavlar, sonsavlar ortalıkta emsiz dolaşan kişi yığınlarını artlarında sürüklemektedir. Çünkü emsizlik insanlara bir sığınak arar. Us, fayda, çıkar, acı çekmeme, ussal tutarlılık ya da mantıklı olma, erdemli olma, uztörelili bir kişi olarak kendine verilenle yetinir olma, öte dünyayı şimdiden hazırlama, ... Stoacılar en çok erdem, uztöre ile ussallıkla uğraşmış görünüyor. Zenon'dan beri ilginç, ama boş söylemler ortalıkta dolaşır durur: aşil kaplumbağayı geçemez, ok hedefine asla varamaz, Giritlinin söylediği yalan mı gerçek mi?... İnsan Diogenes'i anmadan edemiyor. Evet verdiği yanıt çok basit, yalın, kaba ve kapsamsız da görünse, bunca ıvır zıvırın insanın zorluklarla çevrili yaşamında yeri olmadığını gösteriyor. Devinim yoktur, diyen bir sundurmacıya bak yürüyorum ben, demiş (Laertios, s. 267).

Arayıştan yorulana da bir barınak vardır: boşvermişlik, çürümüşlük, aldırışsızlık, gününün bir parçasını ya

da bir sabahının bile bir akşamının bile tadını çıkarmaz olarak düşüncesizce, duygusuzca, imgelemeden, düşlemeden sanki bir canlıymış gibi yaşamak. İnsan canlı nitelikleri taşısa da bir canlı değildir hiçbir zaman. Canlılığı aştıran binlerce yıllık bir geçmişin topluluksal kalıtıdır. Buradaki düşüncesizliği ve diğer nitelikleri devletin, geleneklerin, dinlerin, düzenin yeni kiliseleri olan üniversitelerin verdiği kurgulara sarılarak yaşamak olarak kullanıyorum. Yoksa kişileri Aristotelesçi bir güdük dirimibilimin insanı hayvan olarak tanımladığı gibi değil.

Buradan Nietzsche'ye, olanlara, olmuş ve olacakları ayrımlı bakmasını bilen Nietzsche'ye atlanmış olunur. Onu uyduruk bir us tin sağlığı çalışanı ya da "azman"ı gibi "manikdepresif" –ne demekse?- olarak tanımlamak, onun düşüncelerini sayrı bir tinin yıkıcı düşleri olarak sunmak yeni kiliselerin, sinogogların, camilerin, üniversitelerin dinbölümlerinin savlarının yüz binincisidir. Nietzsche stoa demese de, bu çağdaş sayrılığı Sokrates'te, Sokrates'ten sonrakilerde bulur. Elbette bırakın Sokrates'i Nietzsche'den beri de sayısız kopuşlarla sürüp giden bir günler, dönemler akışı vardır gezegende. Ancak kopuşlar da koptuklarını içinde taşır ki bundan kurtulabilmek durmadan bir didişmeyi, savaşı gerektirir.

"Sokrates'teki dekadansa işaret eden, yalnızca içgüdülerindeki, itiraf ettiği kargaşa ve anarşi değildir: mantıksal olanın üstüne üst üste döllemesi ve onun ayırt edici özelliği olan, o raşitik cinfikirliliğidir. ... ondaki her şey abartılı, komik, karikatürdür, her şey aynı zamanda gizlenmiş, art niyetli, yeraltındadır. – Sokratesin kurduğu akıl=erdem=mutluluk denkleminin hangi alerjiden kaynaklandığını kavramaya çalışıyorum: gelmiş geçmiş en tuhaf denklemdir bu ve eski Helenlerin tüm içgü-

dülerini karşısına alır üstelik.” (Nietzsche, Putların Alacakaranlığı, s. 13).

Lukianos (Samsatlı Loukianos, 120-200?) eski Grek Felsefecilerinin öğretilerini dalga geçerek anlattığı Filozof Yaşamlarının Satışı’nda Stoacıları, Krisippos/Khrysippos’u alaya alır. Çünkü yaşayanların çoğunluğunun anlamadığı, ilgilenmediği ussal bilmece, onların yaşamlarına bir şey katmaz. Üstelik çalışarak yaşayan yığınlar durumlarının yazgıları olduğunu, kentteki yaşayanlar arasındaki konumlarını da sevinçle benimsemelerini öğütleyen bir felsefedir Khrysipposçuluk. Pazarda kurulan satış yerinde Hermes çığırkan, Zeus kul filozofların ıssı ve satıcısıdır. Filozoflar tek tek kalabalığa gösterilir. Kullar alıcı olacak ilgilenenlerin sorularını yanıtlamak zorundadır. Bu yanıtlar aynı zamanda birer kendini övme, gösterişçilik fırsatıdır:

“Müşteri: ... satılmaktan ve köle olarak yaşamaktan memnun olup olmadığını söyle. Khrysippos: Kesinlikle memnunum, zira bu şeyler bizim kontrolümüzde değildir ve bizim kontrolümüzde olmayan hiçbir şeyin bir önemi yoktur. Müşteri: Ne demek istediğini anlamadım. Khrysippos: Nesnelerden bazıları onaylanan, ... Müşteri: Bunu da anlamadım. Khry: Elbette anlamayacaksın, zira bizim terminolojimize aşina değilsin ve kavram oluşturma becerin yok, sadece mantık ilminde uzman biri bunu, tam ve ikincil önermelerin ne olduğunu ve birbirlerinden nasıl ayrıldığını bilir... (Loukianos Filozof Yaşamlarının Satışı, s. 26)

Engels Ludwig Feurbach’da Hristiyan dininin bileşenlerinden bazıları vurgular:

“Yeni evrensel din, hristiyanlık, daha o zamandan, genelleşmiş doğu tanrıbilimi, özellikle musevi tanrıbilimiyle, bir de halk arasında yayılmış biçimiyle Yunan felsefesinin, özellikle de stoacılığın birleş-

mesi sonucu gizli olarak oluşmuştu bile. (Engels, Ludwig Feurbach... s. 58.)

Diyelim ki Vergilius'un zamanın kurmaca "sıfır"ından –işte bu da bir başlangıç atama değil mi?- önce 42-37'de yazdığı Aeneis destanında olduğu gibi. Aeneis'in babası Troia'nın köklerini Girit'e dayandırır. "Deniz ortasında uzanır İuppiter adası/ Girit, oradadır İda Dağları ve ve soyumuzun/ beşiği bizim.../" (s.93.) Troia Grekler tarafından yakılıp yıkılınca yaşamda kalan Troialılar anayurda giderler. Troia bölgesindeki kent, dağ, ırmak, orman alanları adları da Girit kökenlidir Aeneis'in babasına göre. Girit'te yaşamlık malları üretmek o yıl kotarılamaz. Kuraklık, kıtlık, yüksek sıcaklıklar... Sonra biliciler yeni bir göç bildirirler ve yeni bir kök atanır. "Gitmen gerek buradan, Delphoili Apollon/ salık vermedi sana, 'Girit'e yerleş!' demedi./ Bir ülke vardır, adına Grekler 'Hesperia' derler./ çok eski bir ülkedir.../ ... Oenotrialılar otururmuş eskiden orada;/ şimdi yeni kuşaklar önderlerinin adını/ vermişler buraya, 'İtalya' demişler ülkeye./ Burasıdır bizim asıl yerimiz: Buradan gelmiş/ Dardanus, İasus Ata, soyumuzun kökeni./ ..." (s. 96.) Sonra Aeneis yeni durumu babası Anchises'e anlatır. Yaşlı, önder ve geniş bilginin örnekçecisi sayılan erkli Anchises kökün köklerin biricik olamayacağını söylercesine şöyle der: " ... 'Evet, soyumuz çift kökenli ve çift aralıdır,'/ diye tasdik etti babam; yanılmıştı bir daha/ eski ana yurdun gerçek yerini kestirmekte."/ (s. 96)

Oysa ortada ayrı ayrı zamanlar ilişkiye geçer. Bu ilişki ne tarihsel ne de bengidir. Bu ilişki geleceksiz, geçmişsiz bir zamansızlıktır. Bir oluş, bir ortadır bu zamansızlık ve de böylece ortada olmak, ortadan başlamak başka yerlemlerle/mekanlarla ilişki kurmanın, onlarla bir dizi oluşturma da uzamıdır.

Yukarı öbekteki anlatının ürettiği “açmazları” ortaya koymakla yazıyı sürdürüyüm. “...var, geçerli ve işleyen...” insan anlağı, anlatımı bir genelleme. Bütün genellemeler gibi bunun da kapsadığı alan sınırlı. Başka türlü söylenirse genel bir “insan anlağı” kavramı diye bir şey yok. Dönemleştirerek kesitlileştirerek anlatsak da, hatta anlaştıracak (andan ana) süren bir ardışıklık içinde anlatsak da niceliklerine bakmadan insanların ayrımlı anlakları var. Nicelik olarak yaygınlaştırılmış, özenilen, istenilen, iç geçirilen, gün geçtikçe egemenlerin ve egemenliğe uyanların olduğu bir yaşamda genişletici, yayıcı aygıt ve araçlarla daha çok insanın etkisinde kalarak saltık varsaydığı bir anlak bu insan anlağı. Egemenlerin boyunduruğundaki biz de yayıcı ve yaygınlaştırıcı bir işlevde ön sıradayız. Yapılacak bir şeyleri düşünmeden örnek sunulanın örneklenmesini, istenileni er geç öykünerek yayıyoruz. Çünkü, “Bu amaca giden yol açık. Tek doğru yöntem, tek kabul edilebilir sonuçlara sahip olduğunda direnen bir bilim ideolojidir, devletten, özellikle eğitimden koparılmalıdır.” der Feyerabend, Yönteme Hayır, s. 322’de.

Diyelim ki taşınan bir alıcıverici aygıt çok pahalıysa, o bahayı ödeyenler kendilerini ayrıcalıklı ve üst toplaktan duyumsarken, araçlarını ulu orta çalışır çalışmaz durumlarda biriyle konuşuyor, biriyle sohbet ediyor, biriyle önemli bir görüşme yapıyor havalarında anayol kaldırımlarında dolaşırken o araca ulaşamayanlar kişiye özenerek bakarlar. Sonra zaman geçer, aygıtın ederi daha da pahalır. Ama insanlar o aygıta öylesine tutkun bir durumdadırlar ki ve de kendilerinin bütün eksiklerini bütünleyeceğine o denli inançlıdırlar ki, gereksindikleri bir şeyleri edinmekten cayıp kendileri için zorunlu olan gereksinimleri öteleyip taşınabilir bir aygıt alırlar. Satıcılar da hani alıcıların işlerini oldukça

kolaylaştırmaktadır: bedeli 8-10 kezde ödeme vb. gibi. Bu aygıtta ilk ulaşan kesimler eskisi gibi görünen yerlerde konuşuyor gibi yapmazken, ya da ulu orta konuşmazlarken ve de aygıtlarını çantalarına, ceplerine koyarlarken sonradan ulaşan alt toplak insanları kaldırımlara çıkar çıkmaz soluk alma aygıtıymış gibi aygıtlarını çıkarıp konuşmaya başlarlar. Konuşmazlarsa san bir saniye gecikmesi olmayan yaşamsal bir görüşme bekler gibi aygıtları ellerinde dolaşırlar. Çocukların düşlerini dolduran iç çekiş nesnesi yine bu aygıttır. Buradaki kurulum, koşullanma, koşullama gösterisi Italo Calvino'nun yumuşakçaların kabuklanma evresinde yaşadıklarını anlattığı durum, konum gibi bir şeydir:

“...çünkü aynı zamanda o da benimkinin eşi bir kabuk üretmekteydi ve ben bilmeden onunkine öykünüyordum, diğer tümü, bütün diğerlerine öykünüyorlardı ve birbirinin eşi sarmal kabuklar yaparak ilk noktada kalıyorduk, çünkü bunların eşit kabuklar olduğunu söylemek zor değildi.” (Calvino, Bütün Kozmokokmik Öyküler, s. 125.)

Burada baştan beri yazdığım önermelerle savlarla çelişkili bir örnekleme yaptığım öne sürülebilir. Doğaldır ki gezegende hiçbir benzerlik, birbirini okşarlık, birbiriyle birleşme, yakınlaşma, birbirine yönelme eğilimi yoktur önermesini öne sürdüğüm ileri sürülürse. Böyle bir savım yok. Belli anlarda, belli yerlemlerde, uzamlarda ayırılanmalarına karşın çoklu oluşlar, çokniteli (heterojen) bağlaşımlar yaygın olandır. Bana bunları yazdıran- sa altta üstte dili (bütün dilleri) kuşatmış benzeştirmeli (analojik) anlatımdır. Tıpkı, aynı, özdeş, eşit, nasıl ki, olduğu gibi, ve günümüz insanların sayrılıklı tüm-cemsisi “aynen öyle!”... demeden de bu saltıklayıcı dil-

den ve onun içinde bir anlatıdan, yazılamadan kurtulamıyoruz.

Benzetmeler betimleyici oldukları sürece işlevsel olabilir, bir işe yarar, benimsenebilir. Ancak türkçede söylenileni “teşbihte –kişileştirmede- hata olmaz! bırakıp “teşbihte –benzetmede- hata olur!” denmesi koşuluyla. Örneğin, “Nasıl dağlık Girit’te/ çıkmaz sokaklardan geçen yüksek dik duvarlı/ dolambacın karanlık, kör, hile dolu, şaşırtıcı/ yolları varsa, içine düşenler dolanırsa/ binbir sokaktan nasıl, hiçbir işaret, belirti/ yoksa yolu bulmak, yanılığı düzeltmek için;/ (öyle anlatırlar) onların hali de öyleydi:/...” (Vergilius, agy. 172-173).

Bir de yaygın olarak söylenen, yazılan özdeşleyici, eşitleyici, aynılaştırmacı benzeştirmeler vardır: “... tanrısal Portunus da arkadan/ itti gemiyi güçlü eliyle, kuş gibi uçtu/ gemi, Notus’tan, kanatlı oktan daha da hızlı/ kaçtı karaya doğru, sokuldu eski limana./” (Vergilius, agy. 159) ya da “Ayazda toprak altında çörekledikten sonra,/ yeniden ışığa çıkarak ağılı otlara/ doyup da tüm derisini değiştirdince yılan,/ nasıl yepyeni bir tazelikle pırl pırılrsa,/ göğsünü şişirip sürürse kaygan derisini,/ nasıl dikilirse güne karşı, üççatal dili/ titreşirse ağzında, işte öyleydi Pyrrhus da./” (Vergilius, agy. 74)

Demeye didindiğim şu:kullanılanlangelen bir deyişle ve içerikle evrensel bir anlak yoktur. Bu egemenlikli boyun eğerli kurulu yaşama, onun oluşturduğu insan ve insan anlağı kavramlarının işletilişine göre yaşamayanlar hep olagelmiş. Bu bir varsayım, bir yorum değil. Günümüzün yerlerinden çok uzaklarda kalmış yerlerde, çok öncelerde kalmış süreç ve süreklilerde yaşamış insan topluluklarından kalanların tanıklığı tek bir anlayışla kurulmuş bir dünya, tek bir anlayışla yaşayan insanlar

olmadığını ve onların anlaklarının çok çeşitli yetenekleri, becerileri, eylemleri, bunları kılış yordamları zamandaş, yerdeş, özdeş, benzeş, aynı değil.

Görünen o ki, çoğunluğun oluşturulduğu, durmadan oluşturulan çoğunluğun uyduğu ve uyguladığı bir yaşam akagelmiş. Bundan dolayı uygarlıklardan, kurulan genişleyen ve yayılan yaşama biçimlerinden, yıkılan yok olan örgütlenmeler ve onların anlayışları ve dünyaya bakışlarından konuşulabiliyor, yazılabiliyor.

Başlangıçlar, kökler inancına gelince, bu da bir saymaca. Hiçbir şeyin bir kökü başlangıcı olduğu öyle kolayca, açık seçik görünmüyor, anlaşılamıyor. Bu varsayma da egemenlerin öne sürdüğü, egemenlik altındaki çoğunluğun ululadığı, uyguladığı, kendi ussallıklarına, ussal önermelerine de aykırı. İnsanların çoğunluğunun benimsediği düşünce, kavram, sanı, kanı neden ve gerçekten var olsun ki?

Gerçeğin ölçütü sorunu oldukça karmaşık ve kavranılması güç bir belirleme. Felsefecilerin, dincilerin, bilimcilerin, sanatçıların onları işleten ilişkisel düzenlemelerin içinde tanrıyı tanımlarken kullandıkları sıfatların ilk söylenenleri ve yaygın olanları tanrının (osmanlı arapçasındaki) ezeli ve ebedi oluşu değil mi? Bir başlangıcı ve sonu olmayan. Her başlangıçtan önce var olup ve her sondan sonra da var olacak olan... Bunu nasıl anlayabileceğiz bu sınırlandırılmamış, durmadan sınırlanan öncelerin öncesi, sonraların sonrasıyla sınırlandırılmaya çalışılan sınırsızlık içindeki varlığı bu dar, koşullu, saymaca anlak ya da anlayış yeteneklerimizle? Bunlarla oluşturulmuş çeşit çeşit dillerle, bilimlerle, inançlarla, düşüncülerle, sanatlarla, sezişlerle? Saltık Nesnel, açık Evrensel ve tek Gerçeklik olan bilimle mi? Bu 16. yüzyılın usçu mekanikçiliğinden kalıt, anamalcı-

lıkla eşzamanlı çağdaş dine P. Feyerabend (bilim alanında –MTI’de- çalışmış biri olarak; gerçi orada ve o alanda çalışmasa da söyleme hakkı vardır elbette) yoğunlaşarak şunu söyler:

“Bilim adamları bilimsel yöntemin kuralları olarak gördükleri kurallarla, kendi alanlarında kalarak oynamaktan pek hoşnut değiller, bu kuralları genellemek istiyorlar, geniş anlamıyla toplumun bir parçası olsun istiyorlar, bu amaçlarını gerçekleştirmek için her yolu deniyorlar: Tartışma propaganda, baskı taktikleri, korkutma, lobicilik.” (Feyerabend, Yönteme Hayır, s. 235)

Geriye gereksindikçe bir başlangıç noktası almak, sonsuzlukta yer alan bir bitiş anı ve yeri atamak kalıyor. Bu atamayı da kurulan bütün düzenlerde egemenler yapıp gerçekliğini saltıklarken; buna uymayı, buna göre davranmayı, bunu yineleyerek ilişkide olduklarımıza benimsetme işi de egemenlik altında kalanlara, yönetilenlere kalıyor.

Öyleyse bütün soyağaççı bilimsel, düşüncesele, dinsel, ne idüğü belirsiz ussal yaklaşımlar bu bakışla egemenlik iyeleri dolayımıyla uyulması buyrulan buyruklardır. Dogma, doksa, ad hoc ikincil uyarlamalar, yasa, ilke, kural, usun gerektirdiği uymalar, yapışlar, onaylamalar... Böylece egemenler bu buyruk türleri tarafından kapsanarak ve don değiştirerek ortalıkta görünmezleşirken aynı süreçte buyruklar uyulması gereken, boyun eğilmesi gereken zorunluluklara dönüşür. Buyruk buyuranın hem bedeni, eylemi hem de görünmez görüngüsüdür, düşünüsüdür, imgesidir. Sonra da ortaya çıkıp “zorunluluk özgürlüktür” demezler mi bir de!..

Yasa yasaklanan düşünce, eylem ve kılınacakların çizelgesidir. Hukuk ile Yargı yasağa uymayanlara uygulanacak yaptırımlar bütüncesidir. Türe -osm. adalet-

yönetenler ile yönetilenlerin güç ilişkisi üzerine kurulmuş düzeni sürdüren temel kurgusal bir aygıttır. Çünkü türe ancak özel iyelik gerçeğinin üzerine kurulabilir. İyelik ve iye düzeni sürekliliğini kurup işlettiği türeyle sağlama almaya çalışır. Egemenlik aygıtları –din, bilim, felsefe,sanat...- da kendi alanlarınca altüst dizilişli bir kurulumda binlerce gerçekliğin iyilik, doğruluk, uygunluk, güzellik ölçütlerini koyan, yaygınlaştıran, kollayan ve onları bitimsiz bengi kılmaya çalışan aygıtlardan birkaçıdır. Yevgeni Zamyatin (MbI –mıy-)Biz’de hak, yasa, görev, ödek ve bunun özümmlenebilecek bir lokmaya dönüştürülme ilişkisine şöyle değinir hızlıca:

“... antik çağlarda yaşayanların ‘haklar’ konusundaki saçma önyargılarından, onların bu konudaki fikirlerinden geriye kalan bir şey olduğunu açıkça anlıyorum. ... ebedi fikirler. ... antik çağlarda yaşayanlar bu tür asitlerden birini biliyorlardı: redictio ad finem (lat. en küçük parçasına indirgeme). Galiba böyle adlandırıyorlardı; ancak bu zehirden korkuyorlardı, mavi bir hiçliktense kilden veya oyuncak da olsa bir gökyüzü görmeyi tercih ediyorlardı.Biz ise Velinimet sayesinde yetişkiniz ve bize oyuncak falan lazım değil.İşte böyle, diyelim ki , ‘haklar’ fikrine asit damlattık. Antik çağlarda yaşayanlar arasında bile, en olgun kişiler, hakların kaynağının güç, hakkın ise güçten kaynaklanan bir işlev olduğunu bilirlerdi. İşte size terazinin iki kefesi! ... birine ‘ben’i diğerine ‘biz’i, Tek Devlet’i koyalım. ‘Ben’in devlete karşı birtakım hakları olabileceğini varsaymanın bir gramın bir tona eşit olduğunu varsaymakla kesinlikle aynı şey olduğu açık değil mi? Buradan dağılımın şöyle olduğunu söyleyebiliriz: Haklar tona, görevler grama; hiçlikten yüceliğe giden doğal yol kişinin gram olduğunu unutmamasından ve tonun milyonda bir parçası olduğunu hissetmesinden geçer.” (agy. s. 122)

Şimdi ortadan başlamanın bir şeye başlayana ne tür olanaklar, olasılıklar, kolaylıklar sağladığını daha kavranabilir olarak düşünebiliriz. Bengi oluşların tekili ne denli özgür kıldığını sezinleyebiliriz. Kıytırık bir –herdile, onun değişmezliğine, öncesiz sonrasız tek gerçekliği imlemesine, onun gerçeği ve gerçeğin parçası olan gerçecikleri saltık ve açık seçik gösterdiği hoş çeşitlikten devşirilen hoşluğu ve hoşnutluğu tek yaratıcının kendi görünüşünde yaratıp dünyalara egemen olarak saldığı türün üstünlük aracı dili dilleri ve onların tanrı sunusu olan duyumsamay, duymayı, düşünümü düşünebiliriz. Şimdi ve şimdi ve sonra bir şimdi daha...

Bu yazının giriş öbeğindeki açmazları –açmazlık/-paradoksalari- biraz daha açmaya uğraşarak yazıyı genişletmeye başlamıştım. Aynı yerde hiç yanlışlar diye yazmadım. Ayrıca anlatım bozukluğu, doğruluk, eğrilik de demedim. Tam burada her şey her anlayışa göre değişir de demiyorum. Göreceliliği benimsemezken tekçi bir genelleme, genelgeçer bir doğruluk, tekçi bir indirgeme, saltıkçılık ve de doğru ile yanlış, güzel ile çirkin, iyiyle kötü, çabuk yavaş, aç tok, varlıklı yoksul... gibi ikilikçiliği de önermiyorum. Başka bir şey düşündüğüm.

Bu başkalık sağduyu, ortakduyu, ortakus, ortaklanlayış gibi yukarı katlarda üstuslular, us iyeleri tarafından yaratılıp aşağıdakilere tanrısal ussal tutarlıklarla buyruklanların doğruluk kertelerinin dışında kalan başka bir oluş. Bu kerteleri oluşturan tartışılmaz kapalı ve saltıkçı ölçütler, olgu adı vurulan, olgu adıyla belirtilen doğruluğu sorgulanamaz ve doğruluğu, gerçekliği kendiliğinden kendinde ve kendi için taşıyan, önceden kurgulanan her ilişkinin buyuranlar tarafından üretilmiş ve yapılması zorunlu olan şeyleri gösteren kanıtlayıcısı

kavramlar. Yapılması zorunlu işlerle onların kavramlarının özdeşliği gibi Hegelcilikler...

İlkönce Gilles Deleuze'den (Fark ve Tekrar'dan) devinerek söylersek ortakduyunun herhangi bir nesne ya da ilkeyi belirlemeye ve bu belirlenim altında şeyleri bir bütünde toplamak için yukarıda sayılanlara doğru az çok kendini onlarla birleştirip yenilemeye gereksinimi vardır. Ortakduyunun öncelikle kendini sağduyuyla yenilediği, değiştirdiği görülebilir. Bu devinim ve yenileme nesnelerin, şeylerin ayrımlarını geçersiz kılar. Böylece nesneler eşitlenir, özdeşleştirilir ve dolayısıyla tekillikler tekbiçimlileştirilir. Burada sağduyu da kendisine evrensel bir biçim ve nesne ya da şey biçimi veren ortakduyuya doğru yönelir sürekli. Bunlar üstusu taşıdıklarını öne sürenler (akıllılar, akiller, alimler, stratejistler, bilimadamları, dinadamları, şirket yöneticileri, seçkin ve seçilmiş sanatçılar, yönetimbilimci yönetici yönetenleri, proflar, generaller, güvenlik bilimcileri, teknikçiler, gıda mühendisleri...) tarafından oluşturulan kapanlardır (Bu topraklarda eskinin Unkapanı, zahire kapanı, ipek kapanı, yün kapanı ya da Pirinçhan, Suluhan, Kurşunluhan ile Koyunpazarı, Atpazarı, Samanpazarı işlevli tarihsel somutluklardır). Bunlar egemenliği bengi kılmaya didinenlerin, egemenliğin bengi olduğu inağına yeni inanan kuşaklar yetiştirmeye çalışanların kurdukları baskı ve sömürü düzenlerini sürdürmeye yaran tuzak kapanı, hanı, pazarıdır.

Yasalara uyulmalı önermesi gibi örneğin. Yasanın buyurduğunu yapmak kişinin dolayısıyla bir devletin sınırları içindeki yönetilen her uyruğun çıkarıdır, tohumuz aynı gemideyiz açılımı, bu önermenin hem dayanağı hem de sonucudur. Yoksa Hobbesçu düzensizlikte, karmaşada ya da doğa durumunda kişiler yaşamlarını sürdürememe zorunluluğu ile burun buruna ya-

şamak zorunda kalır. Daha kolay ve çilesiz bir yaşamı aramak ve kurmak her usun ve usluluğun zorunluğu ve gereğidir. Yönetenlerin usu yönetilenlerin en büyük iyiye ulaşmaları için gerekenleri bulup -bazen yanlış uygulama örnekleri ayrıkısın/is tis naa olarak olsa bile- gerekli olanları yapan bir ustur yöneticilerin usu ki öncesiz sonrasız değişmeyecek olan bir kavram – kavrayamam- olarak devletusu.

Bunlar da yönetici bir aygıt ögesi olarak dilin içinde kalınarak yapılan genellemelerdir. Genellemeler yani evrenselleştirmeler indirgemelerle birlikte işler. İndirgemeler yalnızca bire doğru giden ussal düzenlemeler değildir. Genellemeler hep her şeyi kapsayıcı, yasa, ilke, önermeler değildir. Bir türlü karşı çıkamadığımız, en azından içeriğini ve o içeriğe ulaşma yöntemini sorgulayamadığımız bilim de bunlarla çalışır. Marx da 17. 18. 19. yüzyılın yeni tanrısıyla çalışmıştır. Bilime getirilen her eleştiri, karşı çıkışın ucu Marx’a da dokunur. Bu yüzden, marksist olduğumuzdan dolayı çekinerek lafı söylemi dolaştırıp dururuz. Lefebvre’nin (:1974) Kapital ile Grundrisse karşılaştırmasında değindiğimiz kavramların biraz daha açılımı vardır. İndirgeme, bilimci kesinlik, genelleştirme, teknitelleştirme/homogenus, soyutlamada kalış, somut soyutlama, evrenselliğin üstünlüğü...

“Kapital’in planı, yazarının tasarladığı tek plan değildir. Bu plan içerikten ziyade sunumdaki bir hedefe denk düşmektedir. İndirgeyici olduğu için yoksullaştıran, kesin bir şekillendirme. Grundrisse’de başka bir proje, başka bir plan ve daha büyük bir zenginlik vardır. Grundrisse, her düzeyde farklılıklar üzerinde dururken, Kapital, kısmen “saf” bir formdan, (mübadele) değer(in)den yola çıkarak homojenleştirici bir rasyonelliğe vurgu yapar. Grundrisse formu bir yana bırakmaz, fakat iç-

rikten içeriğe gider ve içerikten yola çıkarak formlar yaratır. Daha az kesin olmanın, biçimsel tutarlılığa daha az bağlı kılınmasının ve sonuç olarak biçimlendirme ya da aksiyomlaştırmanın daha az olmasının karşılığı, daha somut tematikleştirmelerdir; özellikle şehir ile köy arasındaki, doğal gerçeklikle toplumsal gerçeklik arasındaki (diyalektik) ilişkiyi ilgilendiren tematikleştirmelerdir. Marx; Grundrisse’de, bütün tarihsel dolayimleri, köy topluluğunu, aileyi, vb. dikkate alır. “Meta dünyası” burada tarihsel bağlamından ve pratik koşullarından, Kapital’in ancak (tamamlanmamış) sonunda kavuştuğu koşullardan daha az uzaklaşır. (Lefebvre, Mekanın Üretimi, s. 126)

Lefebvre 73 yaşında yazdığı bu yapıtında bilimselliği, bilimselciliği o da biraz dolaşarak anlatır: “İndirmek, dolaysız saptamaların karmaşıklığı ve kaosu karşısında bilimsel bir yöntemdir. Önce basitleştirmek gerekir, ama sonra ve en kısa sürede, analizin uzaklaştırdığı şeyi adım adım yeniden yeniden oluşturmak gerekir. (Mekanın Üretimi, s.129.) İşte ortadan başlarken bile önvarysayimleri oluşturan da, onlarla oluşan da bu sağduyu, ortakduyu, ortakus, ortak anlayış, bilimcilik gibi önvarysayımların, kanıtlayıcı sayılanların bir türlü terk edilemeyişleridir. Tıpkı kök gibi, başlangıç gibi. Henri Lefebvre Mekanın Üretimi’nde indirgeme ile genellemenin nasıl çalıştığını sda ayfalar boyunca açıklar:

“Bunlar {yapısalcılıkla biçimcilik, AA.}, bir kavramı öne çıkararak, genelleştirerek indirgerlerken, indirgeme ise, tersine, genelleştirmeye yol açar. Düzeltmek, telafi etmek gerekir. İdeoloji, laf kalabalığıyla (jargon kullanırsak, “ideolojik söylem”) ve sözel işaretlerin ve diğerlerinin yanlış kullanımıyla birlikte, tam zamanında gelir. (agy. s. 130)

Yaşam çoklu bir akıştır, oluşturm. Yalın, arı, düzenlenmiş bir yaşama ancak soyutlayıp genelleştirerek ve aynı koşullarda bunlarla birlikte indirgemeler yaparak ulaşır-

lır (Zamyatin'ın yukarda vurguladığı gerçeği gösteren asiti –turnusolu göğe boyayan-: en küçük parçasına indirgeme uygulaması). Bu ulaşmalar varsayımsal, sağduyulu, ortakduyulu, ortakuslu ve de sonal olarak bilimsel ulaşmalardır. Egemene iyi gelen edim egemen olunana da iyi geliyorsa, ussal olarak bir bütünlük -her bireyiyle bütün içinde tekbiçimleşmiş özdeşlerin toplumu-, bir birlik varsayılıyordur. Platoncu İyinin kendisi gibi bütünlük ve birlik de bir genelleme ve gerçekötesidir. Lefebvre 1974 yayımladığı Mekanın Üretimi çalışmasında indirgemeciliğin devlet ile siyasal erkin ilişkilerine uzanan konumuna da değinir:

“... eleştirel düşünce (fakat dogmatizm bu düşüncüyü yasaklar) sistemleştirilmiş indirgemenin ve indirgemeciliğin politik bir pratiğe denk düştüğünü fark eder. Devlet ve siyasal iktidar, çelişkileri indirgemek ister ve bunu yapar; dolayısıyla, indirgeme ve indirgemecilik devletin ve iktidarın hizmetindeki araçlar olarak belirir: ideoloji olarak değil, genel olarak devletin ve iktidarın hizmetinde. Devlet ve politik iktidar, çelişkileri (toplumda tekrar tekrar doğan çelişkileri), bilim ve ideolojinin bir karmasını, stratejik olarak kullanarak ve bilginin dolayımı olmadan nasıl indirger? (agy. s. 130)

Maalouf romanlarından bir parçayla Calvino öykülerinden bir bölümü alt alta yazsak durumu –genelleme, indirgeme, yaşamın kenetlenen dizileşlerinin yadsınışı...- daha açık kılabilir miyim acep? Sınamayı kurt yemedi ya, der türkmenler, yörükler!

“Bu şekilde anlatılınca çok renksiz bir hayat sürdüğüm düşünülebilir. Ama benim gibi, neredeyse tamamen ıssız bir adada yaşayıp çizim yapmak isteyen kadar sessizlik ve sükunete tapan biri açısından bu rutin hiçbir üzüntü, hiçbir pişmanlık, hiçbir kırgınlığa neden olmuyor.

Sonuçta, insan gerçekten neye ihtiyaç duyar? Sağlığı ve internet bağlantısı iyiye, gerisi o kadar

önemli değil. İşi, varoluşçu filozof gibi cehennem başkalarıdır deme noktasına kadar vardırmayacağım. Ama başkalarının cennet olmadıkları da kesin.” (Empedokles’in Dostları, s. 69)

Calvino’nun Bütün Kozmokomik Öyküler’de Tek Bir Nokta’dan bir parça:

“Çocuklar, biraz yerimiz olsaydı, size hamur açardım.” O anda hep birden, biraz yerimiz olsaydı, onun tombul kollarının oklavayı hamurun üstünde ileri geri gezdirişini, göğsünün tahtadaki un ve yumurta yığınının eğilişini, kollarının hamuru yoğunluğunu dirseklerine kadar undan beyazlanışını, zeytinyağlanışını düşünmeden edemedik, unun kaplayacağı yeri, un yapmak için gereken buğdayı, buğdayı yetiştireceğimiz tarlaları, tarlaları sulayacağımız suların ineceği dağları, eriştenin sosu için gereken eti verecek dana sürülerinin otlayacağı otlakları, Güneş’in buğdayı olgunlaştırmak için ısıyacağı yeri, yıldızların ve galaksilerin ve galaktik kütlelerin, her galaksiyi, her bulutsuyu, her güneşi, her gezegeni asılı tutabilecek uzaydaki kaçışlarını; ve aynı anda biz bunları düşünürken, bu uzay boşluğu durdurulmaz bir şekilde oluşmaya başlamıştı, tam o sırada Bayan Ph(i)Nk0 şu sözleri ediyordu: “Erişteler diyordum... çocuklar!” Onun ve bizim içinde bulunduğumuz nokta genişliyordu, ışık yüz yılları, milyarlarca ışık binyılları uzaklığına yayılıyorduk ve evrenin dört bir yanına düşüyorduk... s. 45”

Sağlık ve internet bağlantısının iyiliği nelere nelere bağlıdır acep? Bunu sorabileceğimiz bir Calvino çoktan kuş olup uçtu gitti. Madem türkmenlerden söz eyledik, onların bu durumda söylediği “uçtu! uçtu!” ile ağıtlayışlarını da analım.

~

2. Gizin, Gizliliğin Varlıklılığı Sorunu

“Toplumsal yaşam özünde pratiktir. Teoriyi gizemciliğe saptıran bütün giz’ler, ussal çözümlerini, insan pratiğinde ve bu pratiğin kavranmasında bulur.” (Marx, Feurbach Üzerine Tezler;Engels, L. Feurbach... içinde, s. 67)

“Sermaye ilişkisinin genel olarak yapısında olan gizemselleştirme şimdi, sermayenin emek üzerinde sadece biçimsel boyunduruğunda söz konusu olduğundan ve olabileceğinden çok daha fazla {gerçek boyunduruk altında, benim ntm.} gelişir. ...” (Kapital I, s. 784)

Anamalcılığın günümüzde gezegen yüzeyindeki baskın ve belirleyici yaygınlığı ve kapsayıcılığı, bu yaygınlığın içinde işleyen anamalin uzaklıklara, zamanın yavaşlığına karşı işler kılınabilmesi için teknik aygıtların durmadan geliştirilip uygulanması bir zorunluluktur. Her türden üretim genişletilmesindeki mal, hizmet, bilgi değişimi elbirliği, işbirliği ve değişik bağlantı yollarıyla çalışanların, tüketenlerin, mal ve hizmet sunucularının akışlarını yeranda –yer ve zamanın yeni birimi- olanaklı kılmıştır. Bu ağ çağında, bu ilişkilik günlerinde anamalin istediği en kısa sürede hızlı dolaşım, artideğerin bu dolaşımda gerçekleşme süresinin kısaltılması, anamal birikiminin büyüme oranının artırılması bu ağda zamansız ya da zamandışı bir sürede gerçekleşmektedir. Somut uzaklıklar bu işleyişte sanal olarak zamanın sıfırlanması gibi sıfırlanmış sayılmaktadır. Anamalcı işleyişte anakaralar arası uzaklık sıfır ve ulaşabilme ya da bağlantı kurma süresi sıfır olarak -0 da boş bir ölçektir-önsayılmaktadır. Bu varsayımın dayanakları anamalcıların eğilimi ve tek niyetidir. Bu sanal gerçeklik çoktan düzeniçine alınanlara, yani bir biçimde çitiçi yapılmışlara benimsetilmiş bir saymacadır. Varlığın birinci ko-

şulu nesneler, şeyler, insanlar arasındaki bağın aracı olan mal ile para iyesi olmaktır. Parası olmayanlar, paraya ulaşabilme olasılığı olmayanlar düzensizinde kalmış ve dolayısıyla yoktur. Bunun düşüncede, dilde anlatımı ise daha yakın olarak “varlık ile hiçlik” değil “varlıklı ile yoksun”dur.

Sonunda tüketici kılınan yığınlarda yeğın ve çok çeşitli gereksinmeler yaratılması, her türden mal ve hizmetin zorunlu ve yaşamsal nesne sayılması bu işleştire ya da yığın yönetme düzenlemesinde ortama ortamlara özümsetilmektedir. Araba almak bir zorunluluktur, güzel bir yerleşimde güzel bir ev, güzel ve sağlıklı giysiler, çocukların iyi okullarda eğitim görmeleri, en geç yılda bir kez donanımlı özel bir sağlık kurumunda sağlık taramasından geçmek, arı sular içmek, kirli hava solumamak için kentten uzak bol ağaçlı yerleşkelerde belediyelerin kayırmalı kollaması altında seçkinlerle yaşamak, herkese benimsetilmiş yatılı bir düş venicelikte büyük artıdeğer iyelerince genel bir uygulama olmuştur. Herkese gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceğine bakılmaksızın gerekli saydırılan tinsel doyum verici donanımlar, konumlar, donatılar, yaşayışlar neredeyse anında somut ve sanal olarak sağlanıyor görünmektedir. Bunlara ulaşabilmenin tek koşulu sığasal, gücöl yeterli ödeme gücüdür. Alışveriş anında yeterli parası olmayanlara ödemeler aylara bölünmüş olarak faizli borç alınması yoluyla gerçekleştirilir. Tek koşul ödeme süresince aylık ödemeleri yerine getirebilecek bir malın ya da gelir kaynağının bankaların devletle ortak kayıt düzenğinde görünmesidir. Bu düzenekte borç isteyenin kendisinin bile bilemediği kişisel bilgiler, iyesi olduğu taşınır ve taşınmazlar, kazanç varsayım çizelgeleri, para ve mala ulaşabilme olasılığı çizelgeleri, geçmiş borçlarını ödeme durumu vb. bilgiler hatta ebenizin ve ecini-

zin kızlık soyadları bile kayıtlıdır. Bunlara dayanarak bankalar yüksek geri dönüş kat sayılı varsayımlarla alıcılara borç vermeye hazır beklemektedir. İstatistik bilimi ve bunun devlet kanalıyla kayıtları bugün de dün olduğu gibi yönetici paracıanamacılığın ve onun her düzeydeki yöneticilerinin buyruğuna kuldur karavaştır –gereksiz bir dil dersi ya da gösterişçiliği: eski türkçede dişi kula karavaş/karabaş denilirdi; b/v değişmesi-.

Küçük ödemelerde banka kartıyla dokunmasız ödeme, bankkartla taksitli ödeme olanakları vardır. Bankkart dağıtımı sınırsız ve koşulsuz, ama bankkartla yapacağı harcamalar kişiye göre sınırlıdır. Bu ve benzeri çengellerle borçlanarak yaşamak günlük, aylık, yıllık, yaşamlık olmasına bakılmadan “özgür”ce seçilmiş bir zorunluluktur. Paranın büyük kütlesi bankalarda yığılmışken ortalıkta elektronik sayılar dolaşmaktadır. Böylece ortalıkta dolaştırılan toplamı milyarları tutan elektronik sayılarla da bankalar kazanmakta, kazandırmakta, ödeme aracı ve paracı anamalı –finans kapital. Bir de bundan ayrılmı bir anlamda para anamal kavramı var. Yatırım özlemiyle para kurumlarında bekleyen anamalı-yüksek güvenilirlikli bir ortamda uzak anakaralar arasında anında dolaştırmakta, şirket alacaklarını anında hesaplarına sayı olarak yazmakta. Kartı olmayan yetişkin neredeyse yoktur. Toplam yaşayan insan sayısı 10 milyon olan bir ülkede yetişkinlerin kullanma özgürlüğünde oldukları banka kartı sayısı 30 milyon çevresindedir. Bu yasası olmayan bir zorunluluk ya da zorlamadır. Çünkü çalışanların, emeklilerin aylıkları, öğrencilerin bursları, devletten ya da vakıflardan alınan yardımlar, gündelik yaşamda her türden tüketim, vergi, para aktarma gibi ödemeler kolayca ve zorunlu olarak yaygınlaşan bankkartla yapılmaktadır. Birçok alanda parayla ödeme ortadan kalkmış gibidir. Çalışanlar, bir geliri

olanlar neredeyse parayı görmeden aylar geçirmektedir. Zaten parayla ödeme yaygın olarak ilkellik, ilksellik, Taş Devri'nde kalmış Fred Çakmaktaşlık sayılmaktadır. Kentiçi ulaşımındaki küçük tutarlı ödemeler bile bankkartla, borçkartla yapılabilir. Bankkartla, Borçkartla yaşayış başat çoğunluğun yaşam biçimi ya da yaşayışı kılınmıştır. Borç yiğidin kamçısı ya! – Yiğidin hayvanlığını Aristo düşünsün, siz değil lütfen!-

Banka kartları ayrıca gerçekte ve saymaca olarak ödemelerde kolaylık sağlamaktadır. Zaman yitirmeden en kısa sürede ve oturduğun yerden kıpırdamadan en uzun uzaklıklardaki alıcılara ödeme yapılabilen, uzaklardaki bir mal satıcısı olarak anında satış bedeli alınabilmektedir. Bütün bunlar bankacılığın gerek aracı kurum olarak, gerek tüketici borcu gerek yatırımcılara para anamal veren kurumlar olarak, gerekse de kendileri her türden alana yatırım kurumları olarak güven vericilik içinde yetişkinlerin parasal düzeylerine bakmadan hepsini alıcıları, kullanıcıları, tüketicileri yapmaktadır. Bu konumlanış da banka anamalcılığını bütün anamalcı düzen içinde egemen kılmaktadır. Yarım günde, öğleye dek süren bir çalışma kesiminde 10 milyon kişinin yaptığı işlemlerden alınan yarım lira 5 milyon lira tutmaktadır. Banka anamalinin ve de paracı anamalin egemenliği banka kullanıcılarının toplam yaşayanların üç katı sayısında banka kartı kullanmalarına dayalıdır. Çünkü işlemlerin, kart kullanımlarının ek bir bedeli vardır. Burada paracı anamalcılığın dayanaklarından yalnızca biridir bankalar. Borsalardan ödünç verici işletmelere dek yapılan işletmeler bankalarda da yapılmaktadır. Çünkü sanayi, tarım, ticaret, kültür alanlarındaki anamalcılık iç içe geçerek paracı anamala dönüşmüştür. Her işletmeler toplamının bir ya da iki ortak ya da kendi bankası da vardır.

Gezegende yığınları banka mallarını ve hizmetlerini tüketmeye zorlayan hiçbir yasa, yönetmelik yoktur. Banka ve para kurumları bu özgür kullanıcılardan yalnızca aracılık bedelleri yoluyla bile devlet vergi toplamaları büyüklüğünde artıdeğer, kar, faiz edinirken devletlerine de yasal olarak tüketicilerden işlem başına aldıkları vergileri aktarmaktadır. Kdv'yi "kapma değer vergisi" olarak açmanın hiçbir anlambilimsel, göstergebilimsel, sözdizimsel, dilbilimsel engeli yoktur. Bu yüzden de günlerimiz, para kurumları anamalcılığının başını çektiği –kahrolası finans oligarşi- bir sömürü ve yönlendirme günüdür.

Gezegendeki yaşamda gittikçe yaygınlaşan zamandan ve yersel uzaklıktan sanal kurtulmanın yaşayanların ilişkileri üzerindeki etkileri irdelenmelidir. Bu süresiz yersizlik ya da birçok uygulamada yeranlı alımsatım ve ödemenin anındalığı yerselliği, malların alıcılara ulaştırılma süresini dolaşımdışı bir edim saymaktadır. Ağda alışveriş sorunu yeranda sanal olarak çözülmüş sayılır. Anamalcılığın istediği de bu sayılıdır. Sonrasında alıcının, tüketicinin beklemesi elbette bir zorunluluktur. Bu zorunluluk da satıcıyı, hem üretici hem de satıcı olan satıcıyı ilgilendiren pek bir şey yoktur. Çünkü bu ilişkisiz ilişkide satıcı paraya çoktan kavuşmuş yani dolaşım süresi sıfırlanmış –sayıyla dlş z./c.t.=0- satıcının ortağı ya da soydaşı olan banka da bankalar düzeneğinde belki de bir dakika içinde beş ayrı hesap arasında bir sayı tutarı olarak dolaştırmıştır. Bunları epeydir bilgisayar yazılımları yapmaktadır. Bu hıza ve düzene yapılaşan diğer anamalcı işletmelerle birlikte –taşımacılık, dağıtımcılık, düzenleyicilik vd.- bir işletmenin, yüz çalışanlı bir işletmenin ulaşabilmesi özelinde genelinde olanaklı değildir.

Bilgisayar yazılımlarına da yalnızca işgücünün üretkenliğinin artırılması alanında bile yapayus uygulamaları yeni çekişmeci olarak çoktan giriş yapmış bulunmaktadır. İşgücünün üretkenliğinin artırılması ya da sömürünün göreceli olarak artırılması, dolaşım süresinin sıfırlanması paracı anamalcılığın egemenliğini anamalcılığın bütününde daha da baskın ve belirleyici kılmaktadır.

Ancak diğer yandan sanal çözümler de tüketici teklere oldukça yüksek doyum sunmaktadır. Bu dolaşım ve işleyişte en ucuza, en faydalıya, kendince en güzeli ni, en kısa sürede ulaşabilecek biçimde satın almış sayar tüketici kendini. İşbilir, becerikli, hızlıdır. Almak, bir malın ıssı olma ve iyeliği duygulanımı ve düşüncesi, tüketen kişiyi tüketebilir olabilme gücüllüğü edimleri içinde bilek ek başına ek olarak sanal bir doyum sağlar. Bunun için Web'den internetten alışveriş gösterişçilikte ek değer sunan bir edimdir.

Taşınabilir bir gerece ağ bağlantılarıyla birlikte ulaşabilen herkes yakınında, yanında başkalarına gerek duymadan neredeyse yaşayabilmektedir. Artık yeni ve yenilenmiş şirketler de çalışmalarını temel olarak ağ bağlantıları üzerinden yürütebilmekte. Böylece bir işyerine, belirlenmiş bir iş dilimine gerek kalmamakta ya da işyerine bütün çalışanların belirlenmiş çalışma saatlerinde gelmesi gerekmemektedir. Bir şirketin işlerinin çoğu uzakta bulunan çalışanlar tarafından yapılabilir. Bu tümceden olarak benim gibi bir eve kaplanmışın –kızılca halvete, inzivaya, hangah odacığına çekilmiş birinin- bile tanıdığı kişiler var ki, bunlardan biri USA'daki işini gah Türkiye'den, gah Hollanda'dan yürütmekte. Yine bilgisayarlar, yapayuslu robotlar aynı düzeneklerle, yazılımlarla yapayusla çalışan küçük gereçler üretim, dağıtım, dolaşım alanlarında gerek duyur-

lan çalışan sayısını azaltırken diğer yandan da üretim girdilerini, ulaşım giderlerini, mal ve hizmetlerin taşınmasını, pazarlanmasını yani dolaşımını ve değişimini hızlandırırken daha ucuza getirebilmektedir. Bütün bunlar da iş yönetiminde yeni biçimlenişler, yeni ilkelere, yönetişmeler oluşturmaktadır: görüntülü toplantılar, verilerin anında işletme ortalağındaki üstyöneticiler aktarılması, öneriler, izlencelerin ağda tartışılması...

Bunlar denli önemli olan denetim ve yönlendirme yine ağ üzerinden kısa sürede ve gerek duyulan her an yapılabilir. Tek zorunlu koşul uslu telefonların sürekli açık tutulması ve cepte, elde, bedende taşınması. Bunların bir anlamı da çalışanların geleneksel işgünü, çalışma saatleri, işdışı zaman, boş zaman ayrımı ortadan kaldırılarak denetlenmeye açıklık açısından hiçbir sınırlamanın olmadığı bir ortamda saltık sömürünün ve görelî sömürünün artırılmasında bir araç işlevinde olmasıdır. Böylece ya da bunlarla çalışan ve edimi yersizyurtsuz ve süresiz kılınmıştır.

Aslında artıkdeğer üretimindeki gezegen çapında yaygınlaşan işbölümü işlerin çoğunun uzaktan, daha az çalışanla ve çok daha hızlı yapılabilmesini sağlamıştır. Gezegende artan yaşayan sayısına karşın gereksinilen yaşam malları –besinler, giyecekler, konutlar, akaryakıt ve diğer erke kaynakları: elektrik, doğalgaz, kömür, bütangaz, ulaşım araçları, doyum sağlayıcı hizmetler, hoşluk sağlayıcı mal ve hizmetler vb.- teknik girdiler aracılığıyla yaşayanların gereksinimlerini karşılayacak düzeydedir. Dünyada yaşam mallarının ve hizmetlerinin kıtlığı diye bir sorun neredeyse yoktur. Bunlara ulaşacak parası olmayanlar ise gittikçe çoğalmaktadır. Buna karşın kıtlık durumu kalabalık yaşayanlarıyla birçok ülkeyi etkilemektedir. Bu duruma geleneksel iktasadın düşünme ve uygulama birimi olan ülke birimiyle bak-

mak, düşünmek uygun olmayan bir yaklaşımdır. Örneğin İstanbul’da yaşayan parasızların dolayısıyla açların, evsizlerin, her türden yoksunluk içinde olanların sayısını kimse bilemez. Bir yönüyle bunlar devlet sayısallaştırmabilimi/dökümbilimi ya da istatistik çizelgeleri dışında bırakılır. Çünkü kayıttan düşmüş, kayıt-dışı hiçliklerdir. Varlıksız, görünmez, yok sayılısındadırlar. Bu sayısallaştıramama bir gerçeğe yaslanır. Varlıklı olma bir var olma durumudur. Varlıklı olmayan ise hiçtir ve sayısallaştırma biliminde “0” hiçliği gösterir ve yazılmaz, kayıtlanmaz. Bunlar iktisadın ve dökümbilimin/istatistiğin son ve ilk çözümlemede belirsiz yaratıklarıdır, devler, depegözler: kişi başına düşen gelir, kişi başına düşen palto, kişi başına düşen taş... H. Lefebvre Rosa’dan tam 55 yıl sonra bu aşırı üretim içinde yeteri kadar beslenemeyen yüz milyonlardan konuşurken bazı marksist iktisatçıların iktisatsal bunalımların tüketim eksikliğinden ya da aşırı üretimin sonucu tüketim eksikliğinden de etkilenip çıkabileceğine olanak tanımamaları benim kavrayamadığım bir düşünümdür.

“Tarımın endüstrileştiği büyük ülkelerde, uzun süre boyunca, kimi zaman gizli kimi zaman açık bir şekilde aşırı-üretim hep oldu: Tahıl stoklama, üretim yerlerinin –sübvansiyonlu ya da değil- kısıtlanmaları, vb. Bu durum az gelişmiş denilen ülkelerde açlık çekmediklerinde beslenme yetersizliği çeken milyonlarca ve yüz milyonlarca insanın ıstırabını hiç dindirmedi. Büyük sanayi ülkelerindeki birçok yaygın kullanım da aynı noktadadır. Onların modası geçecek şekilde düzenlendiğini, israfın ekonomik bir rolünün olduğunu, modanın önemli bir rol oynadığını ve “kültür”ün de işlevselleştirilmiş, yapılandırılmış tüketimde önemli bir rolünün bulunduğunu bugün kimse bilmezden gelemiz. (Lefebvre, Mekanın Üretimi, s. 333)

1968’lerde gözde bilimin Osman Nuri’si vardı Hacet – gereksinenlere gerekenler- Tepe’de. Dönemin sol gösteren gazetelerinde yazılanlara bakılırsa, o da gelişmişlik, ilerlemişlik denilen her neyse, kişi başına düş[mey]en etle ölçerdi gelişip ilerlemeyi... “Biz” çok geriydik; kişi başına tüketilen et çok azdı, batasıca batıya göre. “Batı” büyük yazacla yazılır! diyor içimdeki erklerden bir yazın polisi. Biz çoktan yazın kurallarını taşa çaldıkdı Nesimi Baba’yla, bunu bilemiyor.

Bu her türden üretimden kaynaklanan bir sorun değil, bir paylaşırma ya da bölüşüm sorunudur da. Kapital bu önermemi çürütür. Üretim her şeyi belirler! Belki de bütünsel bir bakışla bütün insan sorunlarının kaynağı anamalcı üretimdir denilebilir. Ancak bu savla açıklayıcı pek bir şey öne sürölmüş olmaz. Dolaşım, değişim ve paylaşırlılıp tüketilen ayrımlı kişi ya da üretim öğeleri, kesimleri payları da üretimden çıkıp sonraki değişim ya da anamal ve anamallaşma süreçlerinde nitelikle-nip gerçekleşerek biçimlenir. Bunu yalnızca anamalcılığın baskın olduğı üretim ya da toplum biçimleriyle sınırlandırmak da yanlıştır. anamalcılık toplumlarda baskın ya da tek üretim biçimi olmadığı dönemlerde de gezegene yayılma, gezegeni ele geçirme peşindeydi. Marx’ın deyişiyile “dünya pazarı devrimi”nin tarihi 15. yüzyılın sonlarına dek geriye gider. Bu tarihin kalıntılarını, -adlar, kaleler, alışveriş yerleri, limanlar...- bugün Türkiye olan topraklarda sayısız uzamda görebiliriz. Osmanlının 17. yüzyıl başına dek mal ve anamal birikimi için çekiştiğı güçler başta Ceneviz, Floransa, Venedik vd. alışveriş anamalcılığıdır. Daha ulus düşüncesi yokken bile bu anamalcılık Ege kıyılarında, Akdeniz kıyılarında korunaklı kentler kurmuştu. Bugünkü Foça, İzmir, Bodrum, Aydın, Muğla kıyıları sayısız kalekentle çevrilidir. Elbette alışveriş anamalcılığı, tefeci ana-

malcılık İtalya kentlerinin bir kalıtıdır. Daha 13. yüzyılın başlarında İtalyan kentleri alışverişçileri Çin’e Maçin’e dek açılmışlardı –bk. Marco Polo’nun Gezileri-. Marx Kapital’de bu durumu dipnotlar:

“Dünya pazarı devrimi 15. yüzyılın sonlarından itibaren Kuzey İtalya’nın ticaretteki üstünlüğünü sona erdirince, karşıt yönde bir hareket başladı. Kentli işçiler kitleler halinde kıra sürüldü ve orada, bahçecilik tarzında yürütülen küçük ölçekli tarımın o zamana kadar görülmemiş bir gelişme göstermesini sağladılar. (Kapital I, s. 689)

Ne varki, bu yöntemin kaplumbağaninkini geçemeyen hızı, 15. yüzyılın sonundaki büyük keşiflerin yaratmış olduğu dünya pazarının ticari gereksinimlerine hiçbir şekilde uymuyordu. ama Orta Çağ’dan, çok farklı iktisadi toplum biçimlerinde olgunlaşan kapitalist üretim tarzı çağı öncesinde sermaye quand meme {sonuç olarak sermaye} sayılan iki farklı sermaye biçimi devralınmıştı: tefecilik sermayesi ve tüccar sermayesi.” (Kapital I, s. 717-718.)

Özetle yukarıdan beri anlatılanlarda üretim, dolaşım, değişme ve tüketim dizileriyle oluşan anamalcı düzende yaşayan tekillerin gereksinimlerini karşılamak diye bir erek değil, anamalı büyötmek, birikimi durmadan daha çoğaltmak diye saltık bir buyruk ve yutma isteğı – anamalcılığın gezegenin bir yerlerinde ve bir zamanında ortaya çıkışından içinde bulunduğı ana dek- vardır. Başka bir deyişle düzen üretimiyle, dolaşımıyla, değişimiyle insan gereksinimlerini karşılamaya ya da tüketim için değil, anamalı daha da çoğaltmaya ve birikime yönlendirilmiş ve yazgılıdır. Bunun sonucunda da herkese yetecek yaşam için gerekli, zorunlu mallar olmasına karşın anamalcılık ve anamalcı ve onların oluşturdıkları egemenlik aygıtları açısından bir kesimin çekti-

ği kıtlığı önleme, bir kesimin yaşayacağı bolluğu onlara ulaştırma, bir ülkeçikte yaşayanların gereksindikleri yaşam için zorunlu besinler için bile bir paylaşırma bölüşürme, dağıtma ve değışme, aç kalanlara, yetecek kadar beslenemeyenlere tüketmeleri için ulaştırma düşüncesi, tasarımı, tasası ve isteğı yoktur.

~